

fel előttük; nem hajlandók ezeket valódiaknak elismerni; tagadják őket és minden jámborságukkal ellenük szegülnek. Hajlandók inkább boldogtalannak látni az emberiséget, semmint boldognak Isten nélkül; az Istenük nélkül.

*

A szocializmushoz való megtérés tiz éve divatos Németországban, — mondja nekem *Curtius*.

Nálunk a katolicizmushoz való megtérés. Egész röviden „megtérésnek” nevezik; mintha másféle megtérés nem is létezhetne. Jómagam szá-
vem és gondolkodásom szerint mindig is szocialista voltam; még ha meg-
maradtam is kereszténynek; és ép’ emiatt esett nehezemre egyiket a má-
siktól elválasztani és még inkább egyiket a másikkal szembeállítani.
Magamtól soha sem jutottam volna el ideig. Emberekre és esemé-
nyekre volt szükség, hogy okuljak. Ne beszéljenek az én esetemben „meg-
térésről”; nem változtattam irányt; mindig egyenesen előre mentem; foly-
tatom; a nagy különbség az, hogy hosszú ideig semmi egyebet nem láttam
magam előtt, mint pusztá teret és a magam buzgalmának a kivételését.
Most valami felé irányítom lépéseimet; tudom, hogy valahol az én határo-
zatlan kívánságaim megszerveződnek és álmom valóra válik.

(Fordította: Korvin Sándor)

AZ ÚJ TÖRÖKORSZÁG

Irta: LÁZÁR VILMOS (Budapest)

Törökország is azok közé az államok közé tartozik, amelyeknek te-
rületét, kül- és bel-politikáját, valamint egész társadalmi, gazdasági és
kulturális strukturáját a világháború és az ezt követő változások telje-
sen átalakították.

Törökország a világháborúban a központi hatalmak oldalán harcolt.
A bolgár fegyverletétel után Törökország ellenállása is megtört és 1918.
okt. 20-án a győztes Entente-hatalmakkal fegyverszünetet kötött. Török-
országban is, mint minden legyőzött államban entente-barát kormány
alakult és ezeknek delegátusai megkötötték 1920 augusztus 10-én a
Sèvres-i békét. Ez a béke Törökországnak csak európai részeit hagyta
meg, különben megfosztotta összes birtokaitól; Konstantinápolyt nem-
zetközi (francia, angol) haderők szállották meg, leszerelték a Dardanel-
lák erődítményeit, Kis-Ázsiát felosztották s a győztes hatalmak igazga-
tása alá helyezték, Szmírnát és vidékét Görögország kanta. Szíriát fran-
cia védelema alá helyezték, Mezopotámiában Irák néven új királyságot lé-
tesítettek angol protektorátus alatt. Közben Angorában Musztafa Kemal
az Entente-barát konstantinápolyi kormánnyal szemben ellenkormányt ala-
kitott és függetlenségi mozgalom szervezésébe fogott. Kemal kormánya
jegyzéket intézett a párisi békekonferenciához, melyben tiltakozott a
Sèvres-i béke pontjai ellen és általános nemzeti felkelést hirdetve az En-
tente ellen, megkezdte a hadsereg szervezését és megindult Konstantiná-
poly irányában. A teljesen erőtlén szultáni kormány engedve az Entente,
főleg az angolok nyomásának, Kemalt, mint lázadót in contumaciam ha-
lálra ítélte. Miután Kemal csapatai már Konstantinápolyt fenvegették,
Anglia görög csapatokkal erősített sereggel vonult a város védelmére. A
felkelő csapatok eleinte sikertelenül harcoltak, de később mind nagyobb
hadi sikereket értek el. Közben Kemal nagy diplomáciai győzelmet is ara-
tott, mert 1920 augusztus 20-án egyezményt kötött a Szovjetunióval,

majd 1921 március 20-án megkötötték Moszkvában a békét és a barátsági szerződést. Hatalmas szomszédjának barátsága kiemelte Törökországot izoláltságából. Kemal seregeinek győzelmes előrenyomulása mind szorultabb helyzetbe hozta az Anglia által támogatott görög csapatokat, úgy hogy Anglia kénytelen volt 1922 áprilisában tárgyalásra hívni Párisba a török és görög delegátusokat. A tárgyalások sokáig sikertelenek maradtak, de a közben folyó harc végleg meghozta Kemal csapatainak győzelmét. Kemal 1922 augusztusában a Szakária folyónál döntő győzelmet aratott, úgy hogy a görögök kénytelenek voltak fegyverszünetet kérni. A fegyverszünetet Mudániában 1922 október 1-én megkötötték. A hatalom így végleg az angorai kormány, illetve Musztafa Kemal kezébe került. Kemal detronizálta VI. Mehmed szultánt, aki angol hajón Malta szigetére menekült. Ekkor következtek a Lausanne-i béketárgyalások, melyek hosszú hónapokig húzódtak. A Lausanne-i tárgyalásokon robbantak ki az egyes hatalmak érdekellentétei, főleg a mosszuli-kérdés miatt. A brit imperializmus törökellenes álláspontja részben a Dardanellák részben a mosszuli rendkívül gazdag nyersolajtelepek kérdésében nyilatkozott meg és ezen a ponton ütközött a francia tőkés érdekekkel. Érdekelve volt még az U. S. A. is, ki a védnöksége alatt fölállítandó Örményországon keresztül igyekezett magának gazdasági befolyásra szert tenni a Közel-Keleten. Végül hosszú huza-vona után 1923 július 24-én megkötötték a Lausanne-i békét. A szerződés értelmében Törökország megkapta Kelet-Tráciát, a Maricái, egész Anatóliát Szmirnával együtt. A mosszuli-kérdésben meg egyezni nem tudtak és ezért egyelőre függőben hagyták.

A Lausanne-i béke után Törökország területe 762.975 km², (a háború előtt 1,794.900) lakosai száma pedig 14,000.000, (a háború előtt 21,600.000). A békekötés után a nemzetgyűlés, melyen Kemal hívei, az u. n. Köztársasági Néppárt (*Cümhuriyet Halk Fırkasi*) az egyetlen számottevő párt volt, a szultáni család minden tagját kiutasította az ország területéről. A nemzetgyűlés új köztársasági alkotmányt fogadott el, Kemalt köztársasági elnökké választotta és minden törvényhozó és végrehajtó hatalmat az u. n. *Nagynemzetgyűlés* kezébe tett le. Az alkotmánynak ez a pontja azonban csak papíron van meg, mert ténylegesen minden jog a köztársaság elnökének, illetve Kemal kezében van, aki a hadsereg erejére támaszkodva, diktátorként intézi az ország ügyeit. A nemzetgyűlés és Konstantinápoly helyett a központibb fekvésű Ankarát tette meg az ország fővárosává. Az új török kormány első elnöke *Ismet* pasa lett.

Kemal vasenergiával látott neki, hogy a feudális berendezésű Törökországot a nyugati polgári államok színvonalára emelje.

A török nép — a mohamedán vallásnak az állami- és magán-élet minden ágára kiterjedt és minden újítást gátló befolyása miatt — szörnyű kulturátlanságban és a legsötétebb babonák hálójában élt. A lakosság zömét: a parasztságot, egyformán zsarolta az egyház papja, a korrump hivatalnoksereg és a földesurak. Az egyházi és konzuli biráskodás a népet szabad prédának tekintette. Az idegen tőke, aminek szőröstül-bőröstül ki volt szolgáltatva, s kénye-kedvére zsákmányolta ki. A fenekestül rothadt szultáni udvar és a mindenre elszánt hivatalnoksereg lepézelve az idegen vállalkozók által, az egész országot a külföldi tőkések szabad rablóterületévé tette.

Kemal nagy elszántsággal törte meg az egyház hatalmát. 1924 novemberében Abdul Medzsidet, a kalifát elmozdította állásából, a kalifátust megszüntette, 1925 őszén az összes egyházi rendeket feloszlatta és a kolostorokat bezáratta. Az iszlám államvallás jellegét megszüntette és az iskolákban eltörölte a vallásoktatást. Új törvénykönyvet alkotott, amely

majdnem azonos a svjáci törvénykönyvvel. A bíraskodást államivá tette, a közoktatásügyet átszervezte, bevezette a kötelező állami oktatást és az iskolakötelezettséget. Az analfabétizmust minden erővel igyekszik leküzdni. A régi Törökországban az analfabéták számáról statisztika nem volt, de jellemző, hogy bár 1923 óta folyik a harc az analfabétizmus ellen, mégis az 1927-es népszámlálás szerint Konstantinápoly 690.857 lakosa közül 395.531 nem tudott sem írni, sem olvasni. Ez a helyzet lényegesen azóta sem módosult.

1928 szeptemberében törvény törölte el az arab írást és helyébe a latin írást tette kötelezővé; két hónappal később már az összes lapoknak latin betűkkel kellett megjelenniök. A latin írást a „nemzet iskoláiban“ (*millet mektepleri*) tanítják a felnőtteknek, (1930-ban 490.000 embert részesítettek oktatásban.)

Kemal kemény kézzel nyúlt hozzá a családi élet megreformálásához. A hárem-rendszert és a többnejűséget megszüntette és biztosította a török nő szabad társadalmi mozgását és lehetővé tette annak minden pályán való érvényesülését. S hogy a régi uralom emlékei még külsőségekben is eltűnjenek. 1925-ben szigorú törvénnyel betiltotta a fez és a turbán viselését.

Kemal mindent megtett, hogy az országot külsőségekben és kulturálisan egy polgári ország nivójára emelje. Irgalmatlanul elnyomott minden olyan törekvést, ami céljainak útjába állott.

Mit tett azonban gazdasági téren.

Amilyen imponáló határozottsággal és eréllyel igyekezett Kemal céljait kulturális, vallási, családi vonatkozásokban elérni, — olyan tétovázók és bizonytalanul kapkodók a gazdasági téren keresztülvitt intézkedései. Határozott céljai a termelést illetően nincsenek. Törökország, mint fejletlen agrárállam fokozottan ki van téve a gazdasági erők játékának. Majdnem évenként változnak azok az irányelvek, amik szerint a török gazdasági élet szervezni akarja. Egyszer, a korai kapitlizmust jellemzően, támogatja a kisipart és a kismezőgazdaságot, máskor intézkedései államkapitalista, színezetűek. Egyidőben propagandát csinál a háziiparnak, majd gépesíteni kezd. Egyszer progresszív adórendszert vezet be, majd pár év múlva a tárgyi adórendszerre tér át. Pár éve megkísérelte nagy állami mezőgazdasági üzemek létesítését, most pedig, pár hónapja minden parasztnak másfél hold földet akar osztani. Törökország gazdaságilag kínszenvedő és sehogysem találja meg az igazi utat.

Törökország a legtipikusabb agrárállam, elenyészően kevés iparral. A régi birodalomban a föld teljesen a nagybirtokosok és papság kezében volt, a paraszt jobbagysorban élt és földesurának mindenképpen ki volt szolgáltatva. Ma a helyzet a következő: — Törökország lakosságának 81.6 százaléka földműveléssel foglalkozik, az iparban foglalkoztatottak száma mindössze 5.6 százalék. Bár az ország földjének kb. 40 százaléka mezőgazdasági művelésre alkalmas 1933-ban mindössze a föld 9 és $\frac{1}{2}$ százaléka volt művelés alatt. A mezőgazdasági termelés az ország klimatikus viszonyainál fogva meglehetősen sokoldalú lehetne, de ezek a lehetőségek csak nagyon kis mértékben nyernek kihasználást. Kemal a földkérdést nem tudta megoldani és a paraszti tömegek ma is egyrésztől a félféudális gazdasági rendszer, másrésztől az agrárkrízis malomkövei közt őrlődnek. Az új uralom első éveiben volt ugyan földreform, de ez alig tudta az agrárlakosság 14 százalékát földhöz juttatni. Ezek a parasztnak juttatott földek, silányminőségű, félig terméketlen területek. 1924-től fogva fokozatosan nagy területeket vettek állami kezelésbe és három mintagazdaságot szerveztek. Ezeknek a gépesített nagyüzemeknek terméseredménye messze felülmulta az ország területeinek terméséhoz-

mát, s míg az állami birtokokon 8—9 q gabona termett holdanként, addig a primitív paraszti gazdaságokban mindössze 3½—4 q. Az utolsó években azután az agrárkrízis tornádója végigseprte Törökországot is. A mezőgazdaság fejlődése megállt. A nagymérvű tőkehiány következtében a mezőgazdaság modernizálása lehetetlenné vált. A tőkehiány megbenít minden fejlődést. A nemzetközi tőke az országot még mindig csak nyersanyag-forrásnak tekinti és az ott való elhelyezkedést olyan politikai jellegű feltételekhez köti, amit az ország függetlenségének veszélyeztetése nélkül nem vállalhat. Ennek következtében a török gazdaság politikai protekcionista karaktert öltött, tisztára merkantil színezettel. A jelentéktelen török feldolgozó ipar, mely egy-két nagyobb gyár kivételével alig haladja túl a háziipar mértékét, képtelen még annak a kis szükségletnek is megfelelni, amit a vásárlóképtelen belföldi piac vele szemben támaszt. Így rá van utalva a külföldi behozatalra. A török kormány kénytelen egyrészt bizonyos mennyiségű mezőgazdasági gépet behozni, másrészt pedig szubvenciókkal támogatja a belföldi ipar fejlesztését. Az állami támogatás és szubvenciók rendszere rengeteg állami tőkét immobilizált, míg a külföldön vásárolt gépek ára nagyon lerontotta az ország kereskedelmi mérlegét.

A válság fokozatosan erősödött és a gyenge és primitív berendezésű mezőgazdaság nagyon kevés ellenállást tudott kifejteni a válság rombolásával szemben. A kormány minden támogatást megadott a nagy tőkés exportőröknek, akik a paraszt termelvényeit olcsón összevásárolták. Fellállították a *Türkofist*, (külkereskedelmi hivatal) melynek rendeltetése az export és import szervezése, de ez sem tudja megvédeni az ország termelő népét a kizsákmányolástól. A mezőgazdaság produktumainak áralakulása a külföldi kereskedelem kényekedvének tökéletesen ki van szolgáltatva. Ez tette a válságot 1931-től kezdve katasztrófálissá. Az árak zuhanni kezdtek. A gyapot ára 1932-ig 48.95, az ópiumé 68.11, a finomabb dohányé 78.4, a másodrendűé 58.3 százalékkal csökkent. Ezek az árak azóta is esnek, annyira, hogy a török paraszt azért a dohányért, amiért a válság előtt 350 piasztért kapott, ma alig kap 20 piasztért. Hasonló a helyzet a hüvelyeseknél is. Nem csupán értékben estek az árak, hanem az export is nagyot zuhant. Főképp áll ez a dohány kivitelére: 1929-ben 43, 1930-ban 29 és 32-ben már csak 21 millió tonna dohányt exportáltak. Az eredmény az, hogy az egyik termelési ágról a másikkra könnyen áttérő török paraszt búzával vetette be azokat a területeket is, amelyeken eddig ipari és kereskedelmi növényeket termesztett; bár 1932 elején a búza ára 62.45, az árpáé 64.16, a tengerié pedig 61 százalékot esett. Ha figyelembe vesszük, hogy Anatólia keleti részének szántóiból 97.98 százalék gabonával van bevetve, akkor ennek hatását nem nehéz elképzelni. Ugyanez a helyzet a török kertészet világhírű termelvényeinél is az állati termékeknél is. A birkagyapju 48, a bőrök 58, az angorakecskeszőr 64 százalékkal esett. Ezek az árzuhanások arra vezettek, hogy 1933-ban a parasztság valóságos végkiárusítást rendezett állataiból. Az állatállomány rohamos csökkenése természetesen óriási trágyahiányhoz vezetett, ami az amugyis gyengén termő föld erejét mégjobban lerontotta.

Az ipari protekcionizmus ismertette meg Törökországgal az agrár-ollót. Amíg az ország jó kiviteli piaca volt a nyugati államoknak, addig az iparcikkek árát nagynehezen még meg tudták fizetni, de most a kontingentálás és kompenzációk rendszere következtében iparcikkeket a török földműves nem tud vásárolni. Jellemző erre a protekcionizmusra az a törvényes intézkedés, mely a török állami tisztviselőket hazai iparcikkek vásárlására kötelezi, ha ezek ára 10 százalékkal nem nagyobb a külföldinél.

A mezőgazdaság Törökországban mindig tőke nélkül, illetve idegen tőkével dolgozott. Gabonaelővételek útján, a termények előre eladásával szerezte meg évről-évre a szükséges tőkét. Csak természetes, hogy a gabonakereskedők a kényszerhelyzetben lévő földművelőket a végtelenségig kiuzsorázták. A jó években megfizette a paraszt gabonájával a tartozását, rossz években adós maradt, az uzsorás így is megtalálta számítását. A mezőgazdasági termények áresését és a tőkehiányt a kormány többtermelésre való propagandával akarta ellensúlyozni, e célból technizálni igyekezett a mezőgazdaságot. 1928—29—30 folyamán 3500 traktort, 35.000 drb. modern ekét, 160 drb. cséplő- és 350 drb. arató-gépet vittek az országba. De a félfudális rendszer kihasználásai közt élő török földművelők géppel történő termelési kísérletei nem sikerültek.

Aki beutazza az országot, megfogyatkozott állatállományt, ugaron hagyott szántókat és rozsdásodó gazdasági gépeket talál. Ma még nem érezhető a földtől való megfutamodás, de bizonyos, hogy lazulnak a kapcsolatok, melyek a török parasztot a földhöz kötik. A családfő sokszor feleségére és gyermekeire bizza a földet, ő maga pedig a városba megy munkát keresni. Közép-Anatóliában már vándorló és munkát kereső földművesekkel lehet találkozni, az ifjabb nemzedék már kezdi nem érezni azt, hogy valami köti a földhöz. 1929-ben a kormány a Mezőgazdasági Bankot, (*Ziraat Bankaci*) alapított, amelynek hivatása lett volna a parasztnak olcsó kölcsönt nyújtani, de a bank alapítása a földművelők helyzetén nem sokat javított, mert a pénzügyintézet csak megfelelő értékű jelzálogra nyújt igen kis keretű hitelt, 14—15 százalék kamatra. A török paraszt hitelezője ma is a gabonabevásárló szövetkezet és ennek kamatlábai 25—40, sőt Nyugat-Anatóliában sokszor 80 százalékgig emelkednek.

Ezek a jelenségek végre védőintézkedésekre késztették a kormányt. Ilyen intézkedés volt az úgynevezett „búzatörvény“, amelynek célja a gabonaárak védelme. A kormány 1932 július 9-i rendeletével, az egyidejűleg alapított Agrárbank útján vásároltatja a búzát, mégpedig 5.5 piaszteres áron, ott ahol az árak ezen nivó alá esnek. Az eredmény az volt, hogy a vásárlás helyétől néhány km-re $2\frac{1}{2}$ —3 piaszterre esett a gabona, s különben is ez a beavatkozás a gabonát előre vásárló uzsorás érdekelt-ség malmára hajtja a vizet, mert ez az előre olcsóbban megvásárolt gabonát maga adja el a banknak. Egy másik ilyenfajtaú intézkedése volt a kormánynak az elmúlt évben, hogy kg.-ként egy piaszter adót vet ki a kenyérre. Ebből az adóból 4 millió font bevételre számítanak, amiből a gabonaértékesítést akarják finanszírozni. Hogy milyen hatású a legszegényebb nép élelmének megdrágítása, azt nem kell részletezni. Ez csak tovább sorvaszthatja a fogyasztást. Legenyhitőbb hatása annak a rendelkezésnek volt, mely a földadót teljesen eltörölte. Ez pillanatnyilag könnyített a parasztság helyzetén.

Mint már említettük az ország ipara néhány gyári üzem kivételével csupán háziipari jellegű. A kormány mindent elkövet, hogy iparosítsa az országot, mert ez az egyetlen módja ama folyamat megszüntetésének, hogy az ország nyersanyagát kénytelen potom áron exportálni, a kész-árut viszont méregdrágán behozni. Az iparosítás nagy akadálya azonban az utak és vasuti hálózat primitívsege.

Törögországnak jelenleg van 4 cukorgyára (1 építés alatt), 2 bőr-, 2 cipőgyára, van továbbá 1 rizshántolója (állami tulajdon) és 1 repülőgyára. Az indusztriálizálódás célját szolgálja az úgynevezett ötéves terv (1934—39), melynek folyamán 2 pamutfonodát, 1 szövőgyárat, 1 merinói gyapjufonodát, 2 kohót építenek, tervezik továbbá a rendkívüli gazdag arganai és ergáni rézbányák és a zanguldaszi szénbányák kiaknázását. Az iparosítás céljaira 5 évig évenként 6 millió fontot állított be a kor-

mány a költségvetésbe. 1934 tavaszán a Szovjetunió 16 millió török font géparuhított nyújtott Törökországnak, amellyel a mezőgazdaságot akarják tovább mechanizálni.

Ha összegezni akarjuk az új török uralom alatt történeteket, akkor megállapíthatjuk, hogy Musztafa Kemálnak félig sikerült a feudális Törökországot kulturálisan, a családi élet vonatkozásaiban és a vallást illetően egy polgári radikális színezetű állam színvonalára emelni. Az a törekvése azonban, hogy ehhez a felépítményhez a gazdasági alapot is megteremtse — nem sikerülhetett, mert ezzel a liberális színezetű felépítménnyel csak egy kapitalista szabadkereskedelmi-gazdasági alépítmény hozható harmóniába. Mivel ennek a termelési mód válságát éli, természetesen kell tartanunk, hogy egy ilyen eklektikus rendszer, csak állandó zökenőkkel tartható fenn, ideig-óráig.

A statisztikai adatok forrásai: Dr. Schewket Raschid adatai. — Statistique annuelle de commerce extérieur de la Turquie. Ankara, 1931.

MICHELANGELO LEGÉNYEI

(Történelmi dialógus)

Irta: SÁNDOR PAL (Budapest)

(Róma, 1505 dec.) Egy templom oldalhajója. Kissé baloldalt állvány a mennyezet festéséhez. Elöl jobbra dézsa, pad, rajta festék, ecsetek, öltönyök. Az állványon hanyatfekve dolgoznak *Antonio* és *Francesco*, Michelangelo segédei. A mennyezetten félig kész bibliai jelenet Keresztelő Szent Jánossal.

Francesco: (szorgalmasan jártatja az ecsetét és halkán füttyül.)

Antonio: (dudolva kíséri, de közben egyet-egyét nyög, majd káromkodik.) Azt a szentséges...

Francesco: (abbahagyja a füttyülést.) Csend, az anyád mindenit! Legalább most fogd be a szád, amikor Keresztelő Jánost fested!

Antonio: (nevet) Szamárr vagy pajtás. A füle még nincs meg.

Francesco: Hallgas, ha mondom. A szentek nem a füllükkel hallanak.

Antonio: Már megint ájtatos pofát vágsz. Tán le akarod este inni magad, oszt' előre kell a bünbocsánat?

Francesco: Butaságokat beszélsz, mondhatom. Amit festesz, előbb benned kell hogy legyen. Hogy akarsz mocskos szájjal tiszta hitet prédikálni?

Antonio: Akar a fene. Nekem mindegy, János vagy Belzebub. A fontos az, hogy a kar ne érjen a térdéig mint a majomnak, Mária meg ne kancsalintson, ha az Atyára néz. Minden a mesterség, fiam, nem a szentség.

Francesco: Azért is maradsz örökre segéd. Lélek nélkül nincsen nagyság.

Antonio: Valami újabbat, öregem. Jól kell festeni tudni, ennyi az egész. Ha nekem azt mondot, itt van egy szabályos ötszög, amelyiknek minden oldala ilyen meg olyan hosszú és abban benne kell lenni a világ termelésének, meg az összes emberi nyavalyáknak, akkor arra mérget vehetsz, hogy pontosan benne lesz.

Francesco: Benne ám Noé egerével, meg az ángyod térdével együtt.

Antonio: Hát bánom én? Ha a pápának az ángyom térde kell, legyen meg az ő akarata.